

MŰHELY

NÉGYESI LAJOS

A MOHÁCSI CSATA

A mohácsi csatát méltán nevezhetnénk a magyar hadtörténet legalaposabban kutatott eseményének. A korabeli források részletes elemzése mellett ugyanis itt történt az a magyar régészet történetében azóta is egyedülálló vállalkozás, melynek célja egy csatatér ásatással történő kutatása volt. Ennek ellenére ezidáig nem sikerült az események olyan rekonstrukciója, melyet mind a korabeli leírások, mind a régészeti kutatások egyértelműen alátámasztanának.

Az alábbi írásomban elsősorban katonaszemmel vizsgálom a korabeli forrásokat és megpróbálom értelmezni azok homályos foltjait, továbbá beszámolok a feltételezéseim bizonyítása érdekében a helyszínen végzett kutatásaimról.

Néhány gondolat a török forrásokról

A csata eseményeiről mind török, mind magyar oldalról egyaránt fennmaradtak szemtanúk visszaemlékezései. Sajnálatos módon az elbeszélők leírásait alapvetően meghatározza, hogy hol tartózkodtak a csata idején. Ez a körülmény több ellentmondást eredményez a források megállapításai között, ami erősen rányomta a bélyegét az elmúlt évek Mohács-kutatására.

Marosi Endre¹ tett először kísérletet arra, hogy behatárolja az egyes török szemtanúk tartózkodási helyét a csata idején. Megállapítása szerint Dzselaázáde Musztafa, Kemálpasazáde és a szultáni napló szerzője a török sereg bal szárnyáról, míg Lutfi és Ferdi a jobb szárnyról nézték végig az eseményeket.

A török szerzők leírását aszerint választja szét, hogy látták-e Báli és Ráskai összecsapását. Ezen az alapon nem csak a tartózkodási helyükre vonatkozó feltételezésre jut, hanem azt is megállapítja, hogy Dzselaázáde, Kemálpasazáde és Szulejmán naplóírója a csata kezdetétől jelen volt, míg Lutfi és Ferdi az anatóliaiakkal érkezett.

Valóban, a csatával foglalkozó irodalom egyik kulcskérdése, hogy az egymásnak helyenként ellentmondó török források közül melyiket fogadjuk el hitelesnek. Gyalócai Jenő² és Marosi Endre³ elsősorban Dzselaázáde és a szultáni napló, míg Perjés Géza⁴ Lutfi és Ferdi leírását veszi alapul.

A kérdés eldönthető, ha figyelembe vesszük, ki, milyen tisztséget töltött be a csata idején, mivel ez meghatározza azt, hogy a csata idején hol tartózkodhatott, és mit tudhatott katonai döntésekről.

Lutfi pasa bin Abdul-müin szultáni komornyikból lett mütefferrika (különleges szolgálatokat ellátó személy). 1538-ig részt vett a szultán valamennyi hadjáratában. 1537-től vezír, 1539-től nagyvezír.⁵

Ferdi efendi Nagy Szulejmán idejében élt, verseket is írt, valószínűleg a díván hivatalnokja volt.⁶

Kemálpasazáde az 1526-os hadjáratban nem vett részt személyesen. Munkája a szultáni naplón és „hiteles szavú szemtanúk” elbeszélésein alapul.⁷

Dzselaázáde Musztafa 1526-ban reisz-efendi (kb. a kancellária vezetője). Hivatalánál fogva részt vett a hadjáratban, sőt az események mozgatórugóit is pontosan ismerhette.⁸

1 Marosi Endre: A mohácsi csatatér helymeghatározásához. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1976. 4. szám, 632–634. o.

2 Gyalócai Jenő: A mohácsi csata. Mohácsi emlékkönyv 1526. Budapest, 1926. 227–238. o.

3 Marosi Endre: i. m.

4 Perjés Géza: Mohács. Budapest, 1979. 395–421. o.

5 Mohács emlékezete. Budapest. 1976. (a továbbiakban: M. E.) 203. o.

6 M. E. 211. o.

7 M. E. 191. o.

8 M. E. 223. o.

Szulejmán szultán naplója, mint egy hadműveleti napló, röviden rögzíti a hadjárat eseményeit. Valószínűleg a napló vezetése a kancellária feladata volt, mely a nagyvezír irányítása alatt tevékenykedett. A napló írója tehát nem tartozott a szultán környezetébe, hanem az 1526-os hadjárat idején a nagyvezírrrel együtt a ruméiai hadtest kötelékeivel mozgott. Erre utal az alábbi idézet:

„Állomás Szegedinnél. Híre jött, hogy a padisah az útján Bács nevű helyhez érkezvén, feldúlta, kirabolta és elpusztította.”⁹

A fentiek alapján megállapítható, hogy a szemtanúk közül Dzselaádzádénak volt lehetősége a legrealisabb leírást adni a csata eseményeiről, legalábbis a ruméiai hadtest tevékenységéről. Valószínűleg a szultáni napló leírása is tőle származik, mivel azt a vezetése alatt álló kancellárián készítették. Lutfi és Ferdi, mint „civil” hivatalnokok, nem valószínű, hogy a csata vezetése közben a szultán kíséretében tartózkodhattak – és hasonló okból a haditanácsokon sem voltak jelen.¹⁰ Megítélésem szerint a málhával utazhattak, így a csatát csak biztonságos távolságról szemléltek. Dzselaádzáde azonban, még ha nem is volt jelen a katonai döntéseknél, a katonai bürokrácia útján tudomást szerzett a fontos döntésekről.

Kemálpasazáde nem tartozik a szemtanúk közé, azonban ennek ellenére a csata résztvevőitől gyűjtött információi hitelesen egészítik ki a szultáni napló állításait. *Mindezek alapján dolgozatomban elsősorban a Dzselaádzáde, a szultáni napló és a Kemálpasazáde által leírtakat veszem alapul.*

A magyar sereg helyzete a csata előtt

A csatával kapcsolatos problémák sora a magyar sereg harcrendjének kérdésével kezdődik.

Brodarics István kancellár leírásából¹¹ megtudjuk, hogy a sereg két lépcsőben állt fel. Az első lépcső jobb- és balszárnyból állt, a második lépcsőben a király és kísérete, valamint ezernél valamivel több vértés lovas, kétoldalt pedig kis létszámú gyalogság helyezkedett el. Az első lépcsőben a gyalogság, könnyűlovasság és nehézlovasság egyes csoportjai álltak.

Az első lépcsőben mindkét szárnynak saját parancsnoka volt, annak ellenére, hogy a sereg vezetésére Tomori Pált és Szapolyai Györgyöt választották. Így a jobbszárny parancsnoka Batthyány Ferenc horvát bán, a balszárnyé Perényi Péter temesi főispán volt. Pusztán abból, hogy a szárnyak élén parancsnok állt, még nem vonhatnánk le messzemenő következtetéseket, hiszen az egyes seregtestek fölött általában beosztott parancsnokok álltak a legtöbb seregben. Azonban a balszárny későbbi tevékenysége – tudniillik az, hogy míg a király és Tomori a rohamot vezette a ruméliaiak ellen, a balszárny a helyén maradt és a beérkező anatóliai hadtesttel önállóan vette fel a harcot – arra utal, hogy a szárnyak parancsnokai nagy önállósággal rendelkeztek.

A legtöbb kutatónak¹² feltűnt, hogy az első lépcső harcrendjében csak a szárnyakat említi Brodarics, centrumról nem ír. Ezt a feltételezett hiányt kiküszöbölendő a szárnyak közé egy főleg gyalogságból álló centrumot helyeznek. Azt, hogy Brodarics nem említi, a főpap-kancellár katonai műveltségének hiányával magyarázzák. *Csakhogy a török források sem írják róla.*

A szultáni napló három támadó csoportot különböztet meg. Az egyik csapat a ruméiai hadtestre támadt, a másik Báli bég akindzsijaira, a harmadik pedig a szultán kíséretére és az anatóliai hadtestre.

Kemálpasazáde, szintén hasonlóképpen osztja fel a magyar sereget.

Dzselaádzáde Musztafa leírásában a jobbszárnyról egy hadosztály Tomori vezetésével Báli béget támadta meg, a Duna partján álló balszárny a helyén maradt, a centrum, „kik a csatasorban úgy voltak elrendezve, hogy minden lovas mellett jobbról és balról két puskás gyalogos állott – az iszlámnak győzelmes seregére rohant.”¹³

9 M. E. 178. o.

10 A török vezetés nagy gondot fordított arra, hogy döntései titokban maradjanak. Így a haditanácsban csak katonai vezetők lehettek jelen. Erről Kis Péter is ír: „A nagyvezír, a pasák és kapitányok nagyon keveset és halk, titkot tartó hangon tanácskoznak egymással, és ha valamiről tanácskoznak, igen gyorsan döntenek, hadvezéreiknek nagyon szűkszavúan adnak parancsot, és a parancsnok tüstént engedelmeskednek.” (*Kis Péter*: Magyarázat. Budapest, 1993. 78. o.)

11 *Brodarics István*: Igaz leírás a magyaroknak a törökökkel történt mohácsi összecsapásáról. M. E. 25. o.

12 Marosi Endre, cikkében röviden összefoglalja a gyalogos centrummal kapcsolatos véleményeket. (*Marosi Endre*: i. m. 632–633. o.) Veress D. Csaba szintén erős gyalogos centrummal ábrázolja a magyar harcrendet. (*Veress D. Csaba*: Várak Baranyában. Budapest, 1992. 47–48. o.)

13 *Dzselaádzáde Musztafa*: Az országok osztályai és az utak felsorolása. M. E. 231. o.

A magyar seregből először Báli bég lovasainak mozgását észlelték úgy, hogy a harcrendtől jobbra megpillantották a lándzsák hegyét. Tomori a király testőrségét alkotó lovass csapatot küldte ellenük Ráskai Gáspár vezetésével. Mivel ők értelem szerűen jobbról hagyták el a sereget, a törökök szemszögéből nézve Báli béget a magyar jobbszárny támadta meg, azonban ez csak Ráskai csapata volt. A valódi jobbszárny a ruméliai hadtestre támadt, őket nézte Dzselaálzáde centrumnak. Alátámasztja ezt a feltevést amit a lovasok között álló gyalogosokról ír.

Ez a vegyes harcrend a szárnyakat jellemezte, mivel a második lépcsőben csak kevés gyalogos állt, azok is kétoldalt. Természetesen a gyalogosok csak a harcrendben álltak a lovasok között, támadásban külön mozogtak.

A török forrásokban említett magyar jobbszárny Ráskai lovasaival, a centrum pedig a magyar jobbszárnyal azonos, mivel távoli szemlélő számára a szárny és a mögötte köfhajtásnyira álló második lépcső egy egységnek tűnhetett.

A balszárnyról azt írja, hogy a Duna partján állt. Valószínűleg jól látta, azonban az általa Dunának vélt vízfelület inkább a „vizslaki réti esőzésektől felduzzadt mocsara lehetett. A környéket jól ismerő Brodaries szintén ide helyezi a balszárny szélét. Mint írja, balról a harcrend és a Duna között volt egy iszapos, mocsaras víz”.¹⁴

A jobbszárny a mohácsi síkot nyugatról lezáró tereplépcsővel szemben állt fel, attól 800–1000 méternél nem távolabb, különben nem vették volna észre Báli lovasainak lándzsáit.

A fenti paraméterek alapján az első lépcsőnek csaknem 5 kilométeres arcvonulat kellett elfoglalnia. Brodaries a második lépcsőt „statáriának” nevezi, mely az állóharcban helytáll; mégis a balszárny az, amelyik nem vesz részt a támadásban, hanem csak a csata második fázisában kapcsolódik be a küzdelembe.

Vajon mi indokolta a sereg ily módon történő felállítását?

A magyar sereg a mohácsi síkon átvezető két, ágyúfogatok és szekerek számára járható utat zárta le. Így a balszárny a Törökdombot érintő, Baranyavárról Mohácsra vezető utat, a jobbszárny a Baranyavár–Lippó–Majs–Mohács utat. A csatával foglalkozó tanulmányok csak a Törökdombot érintő ún. római hadiúttal számolnak, azonban a terület domborzati viszonyai, a korabeli településszerkezet és a csata eseményei alapján következtetni lehet a Majson keresztül vezető útra is. A tüzéség nagy része is a szárnyakon volt elosztva, és sáncokban helyezték el. Valószínűleg a balszárny sáncainak helyét jelzik a Sátorhelynél előkerült tömegsírok.

A török sereg helyzete a csata előtt

A török sereg augusztus 28-ra nagyrészt befejezte az átkelést a Karasica mocsarain és a Baranyavár körzetében kialakított táborban gyülekezett. Ibrahim pasa, nagyvezír több ízben ment a szultánhoz míg végül döntés született. Dzselaálzáde ezt írja: „az a legfelsőbb parancs adatott, hogy a hadvezető, gyaurzúó jeles nagyvezír, az ellenségreabló vezír, Ibrahim pasa menjen előre a ruméliai vitézekkel és szálljon szembe az alávaló gyaurokkal”.¹⁵

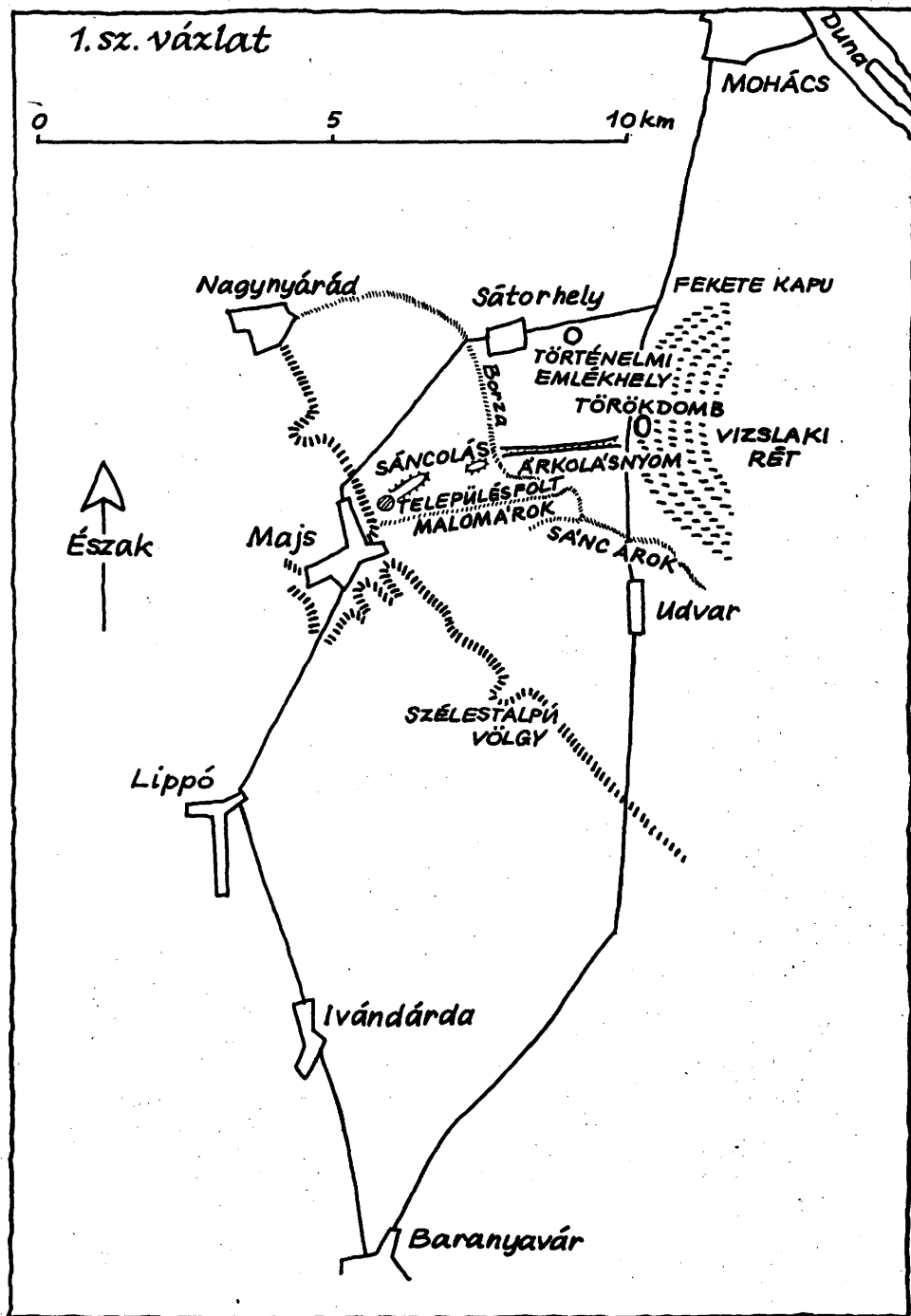
*A szultán eredeti terve szerint a síkon álló magyar sereggel csak a nagyvezír által vezetett ruméliai hadtest ritkózott volna meg. A feladat sikeres végrehajtása érdekében megerősítették a Báli és Hüsrev bégek által vezetett akindzsi hadtesttel, 4000 puskás janicsárral és 150 ágyúval.*¹⁶ Ez a kötelék egymaga nagyobb erőt képviselt mint a magyar sereg.¹⁷

14 Brodaries: i. m. M. E. 26. o.

15 Dzselaálzáde: i. m. M. E. 229. o. Ismét utalnom kell arra, hogy Dzselaálzáde, hivatalánál fogva, olyan katonai döntésekről is tudomást szerezhetett, melyek mások előtt ismeretlenek voltak. Ezt hangsúlyozza Thüry József is Dzselaálzáde művéhez írt előszavában. (Thüry József: Török történetírók. 2. k., Budapest, 1893. 112. o.)

16 Dzselaálzáde: i. m. M. E. 230. o.

17 Gyalókey Jenő számításokat közöl a török sereg létszámáról melyhez Kocsi bej adatait használja fel. Ebből kiderül, hogy a ruméliai hadtest állománya 40 000 fő, az akindzsi létszáma mintegy 50 000 fő lehetett. Ha az általa kalkulált 40%-os apadással számolunk a hosszú hadműveleti vonal miatt, 54 000 fős létszámot kapunk. Ez lényegesen meghaladja a magyar sereg kb. 30 000 fős létszámát. (Gyalókey Jenő: i. m. 196. o.)

29-én reggel a pasa harcrendbe állította a ruméliai hadtestet és a szultáni áldást követően megindultak a mohácsi mező irányába a Baranyavár–Ivándárda–Lippó–Majs útvonalon. (1. sz. vázlat, 65. o.) Időközben Ibrahim haditanácsot tartott, ahol Báli bég tájékoztatta a magyar seregnek a páncélos

lovasok rohamára épülő taktikájáról és az ellene való védekezés lehetőségéről. „Mi volna hát a leghelyesebb terv ebben a dologban? kérdé a pasa, aki egészen ámulatba esett.” – írja Dzselszlázáde.¹⁸

A fenti idézet olyan érdemes megismeretünk kicsit közelebről Ibrahim pasát. Mégis csak furcsa, hogy egy hadvezér az ellenségről hallottakon ámuldozzon, azonban valószínűleg tényleg így történt.

Ibrahim mint görög rabszolgafüti került Szulejmán udvarába, ahol később őrökként dolgozott. Megnyerő modora, szellemes társalgása és az, hogy szépen játszott hegedűn, hamarosan a trónörökös személyes szolgálattevői közé emelte. További karrierjét az immár szultánná lett Szulejmán hiúsága segítette elő. Az ifjú uralkodó igényeinek nem felelt meg a kiválóan képzett Piri Mehmed pasa nagyvezír, aki látványosan ellent mert mondani és igazát Nándorfehérvár elfoglalásával be is bizonyította. Olyan nagyvezírré volt szüksége, aki fontolgtatás nélkül teljesíti a parancsait. Erre a célra kiválóan megfelelt Ibrahim, aki így elsőként lett mindenfajta iskolázottság nélkül a birodalom második embere. Mivel nem értett az államügyek intézéséhez, segítségül maga mellé vette Dzselszlázáde Musztafát, a tapasztalt hivatalnokot. Első katonai jellegű feladatát 1525-ben Egyiptomban hajtotta végre, ahol egyetlen kardcsapás nélkül sikerült rendet teremtenie. Így az első „komoly” hadjárata az 1526-os volt.¹⁹ Valószínűleg a nagyvezír katonai ismereteinek hiányára célzott Dzselszlázáde a fenti idézetben.

Térjünk vissza a haditanácsba! Az a tény, hogy a pasa tart haditanácsot, nem pedig a szultán, alátámasztja, hogy a ruméliai hadtestnek önállóan kellett volna megütköznie a magyar sereggel.

A szultán parancsában kijelölte a seregből az ütközetet megvívni és a parancsnokot. Számukra azonban csak általános feladatot szabott. A feladat végrehajtásának megtervezését a kijelölt seregtest parancsnoka önállóan hajtotta végre. Bizonyítja ezt, hogy a csata másnapra halasztása Ibrahim pasa döntése volt.

Az előrevonást csak gyakori megállásokkal, igen-igen lassan volt képes végrehajtani a had. Magyar támadástól nem kellett tartaniuk, mivel az akindzsik szinte védőfalat vontak a magyar és török sereg közé. A Báli bég által vezetett könnyűlovasság a csatát megelőző három napon folyamatos harcot vívott a magyar lovassággal, mely ugyan a magyaroknak hozott kisebb győzelmeket de a csata napjára mégis a törökök uralták a területet. A reggeli óráktól kezdve folyamatosan zaklatták a csatarendben állókat, lehetetlenné téve minden felderítést és biztosítva a ruméliai hadtest felvonulását.

A török erők a déli órákban érték el a tereplépcső peremét Majsnál, majd leereszkedtek a síkra és harcrendbe álltak. Ekkor a pasa, látva a katonák fáradtságát, a csata másnapra való elhalasztása mellett döntött, *tehát a török sereg – azaz a ruméliai hadtest – augusztus 30-án kívánt megütközni a magyarokkal.* Ezt a fontos körülményt figyelembe kell vennünk a nagyvezír további döntéseinek megítélésénél. A következő parancsa a táborverést rendeli el.

Perjés Géza²⁰ tanulmányában leírja, hogy a török seregnek komoly problémát jelentett a mohácsi síkot nyugatról határoló tereplépcsőn való leereszkedés. Az átlagosan 30–40 méter magas, meredek domboldal löszös talaja, az augusztusi esőzésektől feláztatva, erősen megnehezítette a síkra való lejutást. A 150 ágyúnak és a mállhat szállító szekereknek járható útra volt szükségük. Még az is nehezen elképzelhető, hogy a lovasság harcrendben képes lett volna a csúszós lejtőt leküzdeni, mivel a hátsó sorok óhatatlanul rácsúsztak volna az elsőkre. Véleménye szerint a Majsztól délkeletre fekvő, ún. szélestalpú völgyet használták erre a célra. Valóban alkalmas ez a hely a leereszkedésre, ezt jómagam is tanúsíthatom, mivel több ízben jártam arra teherautóval. Azonban az áteresztőképessége nem mérhető össze a majszi völgyével, mivel ott legalább három hasonló nagyságú út biztosítja a lejutást.

A szélestalpú völgy előtt fekvő terület táborverésre sem igazán alkalmas, mivel egy kúton és néhány mocsaras folton kívül *nem akad vizelőhely.*²¹ Természetesen a sereg hordókbán és bőrtömlőkben szállíthatott magával vizet, azonban fölöttébb ésszerűtlen dolog lett volna a majszi völgy közelében – ahol a bővízű malomárok folyik – a vizet messzebről szállítani. Az sem elhanyagolható körülmény, hogy a majszi völgy jóval tágasabb, mint a szélestalpú völgy, így nagyobb erők részére biztosít akadálytalan mozgást és bizonyos védettséget is a mállha számára. Mindezek alapján feltételezhető, hogy a majszi völgy által kínált kedvező közlekedési és táborozási lehetőségeket a török hadvezetés nem hagyta figyelmen kívül és a ruméliai hadtest itt jutott le a mohácsi síkra.

18 Dzselszlázáde: i. m. M. E. 230. o.

19 Kálty-Nagy Gyula: Szulejmán. Budapest, 1974. 58–63. o.

20 Perjés Géza véleménye szerint a török hadvezetésnek komoly problémát okozott annak felismerése, hogy a terasz csúszós lejtőjén nem indíthatja meg a rohamot. (Perjés Géza: i. m. 397. o.)

21 Szurmai Sándor ismerte fel, hogy a magyar tábor elhelyezésénél fontos szerepe volt annak, hogy elegendő víz álljon rendelkezésre a sereg ellátására. (Szurmai Sándor: A mohácsi hadjárat 1526-ban *Ludovika Akadémia Friesítője*. 1901. évfolyam) Természetesen ez a követelmény fennáll a ruméliai hadtest táborverésénél is

A ruméliai hadtest tehát megkezdte a leereszkedést a síkra. Először a lovasság ért le és harcrendbe állt a völgy szájánál, így biztosítván a gyalogság, a tüzérség és a mállha felzárkózását. Ezután, mivel látták, hogy nem várható a magyar sereg támadása, engedélyt adott a tábori poggyász lerakására.

Ez a harcrend felbomlásával járt. A katonák elmentek a holmijaikért és táborveréshez kezdtek. Csak a biztosító erők maradtak a helyükön.

A készülő tábor védelmére szekértorlasz építésébe kezdtek. Ez hosszú időt vett igénybe és meglehetősen zűrzavart eredményezett.

Miért? Először ki kellett jelölni a szekerek felállításának helyét, le kellett mállháznia a szekereket majd a kijelölt helyre kellett hajtani velük. Ezután kifogni az állatokat és a szekereket láncokkal egymáshoz kapcsolni, majd az ágyúkat elhelyezni a torlaszon. Ezt követte az ágyúk működtetéséhez szükséges anyagok odaszállítása és elhelyezése. Mindez azt feltételezi, hogy *a tüzérség több száz fogatból álló oszlopa órákkal a csata kezdete előtt leereszkedett a síkra úgy, hogy azt a magyar harcrendből nem észlelték.* Erre a tereplépcső Buziglica és Nyárád közti szakaszán a majsi völgy biztosítja a legkedvezőbb feltételeket.

Brodarics jó támpontot nyújt az ágyúsor és a tábor helyének behatárolásához. Ezt írja: „a domb legeljén egy kis falu templommal, neve Földvár. Itt állította fel az ellenség az ágyúkat.”²²

Ezzel elérkeztünk a csatatérkutatás egyik kulcskérdéséhez: Hol volt Földvár?

Győrffy György²³, „Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza” című művében feldolgozza a Földvárral kapcsolatos okleveles forrásokat. Azt, hogy Földvár Majs közelében feküdt, okleveles adat nem bizonyítja. A falu neve először egy birtokper kapcsán fordul elő, melyben a szekszárdi apátság azt állítja, hogy a Becsei család Földvár faluja eredetileg az Ipolthlaka nevet viselte, melyet András király adományozott nekik. A Földvár nevet a Becseiek adták a falunak, hogy így elbitorolják annak jövedelmeit. Csaknem 10 éves pereskedés után, 1338-ban megállapítást nyert, hogy Ipolthlaka, más néven Földvár, a szekszárdi apátságé és határjáráson állapították meg a pereskedők birtokhatárát. Az eseményt megőrkítő oklevél külső oldalán a következő XV. sz.-i feljegyzés olvasható: „A Majs fölötti határjel valamint Ipolthlaka, más néven Földvár.”²⁴ Ebből a rövid megjegyzésből arra következtethetünk, hogy a Becseiek eredeti birtoka Majshoz közel, afölött helyezkedett el.

Gyakran említik Földvárt, mint a Duna mellett fekvő falut. Tévedett volna Brodarics? Nem lehetett számára annyira ismeretlen a terület, hiszen a csatát megelőzően egy ideig pécsi kanonok is volt.

Az említett birtokper megerősíti a feltételezést, hogy a dombsor lábánál létezett egy *másik* Földvár is. A Becseiek valószínűleg nem kitalálták a Földvár nevet, hanem egy olyan falu nevet használták fel, melynek birtokjogát bizonyítani tudták és amely Ipolthlaka közelében feküdt. Ezt a kettősséget bizonyítja a gyakran előforduló „Duna mellett fekvő” megjelölés, ami Ipolthlaka-Földvárt a dombsor közelében fekvő Brodarics féle Földvártól megkülönböztethette.

1992 augusztusában Majstól északra egy középkori településfoltot találtam, melyet Kiss Attila régész, Baranya megye X–XI. sz.-i sírleletei c. könyvében a királyi szolgák falujaként említ.²⁵

A település maradványai egy kelet–nyugati irányú kettős sáncolás területén fekszenek. A sáncolás nehezen különböztethető meg a környék terephullámaitól, azonban a területről készült légifényképen a talaj színének kontrasztja elhatárolja a talaj más, természetes egyenetlenségeitől. (1. sz. fénykép, 68. o.) A sánc a Borza árkáig húzódik, innentől sötét egyenes sávként, a Törökdombig húzódó árkolás nyoma látható a légifényképen. (2. sz. fénykép, 69. o.) Nem zárható ki az árok újkori eredete, azonban Lutfi pasa, a csata egyik szemtanúja a következőket írja „Az Oszmán ház története” című művében: „egy kém hírül hozta, hogy a gyaurok, azon kívül, hogy ilyen nagy számmal vannak, még egy nagy árkot is ástak, melynek egyik vége egy hegyig, másik pedig a Dunáig nyúlik”²⁶

Perjés Géza Mohács című művében megemlíti ezt a részletet, azonban besorolja a pasa leírásában található túlzások közé.²⁷

22 Brodarics: i. m. M. E. 26. o.

23 Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. k., Budapest, 1987.

24 „Super Mayssa metalis et Ipolthlaka alio nomine Feldwar vocata.” Zichy okmánytár. II. k., 530. o.

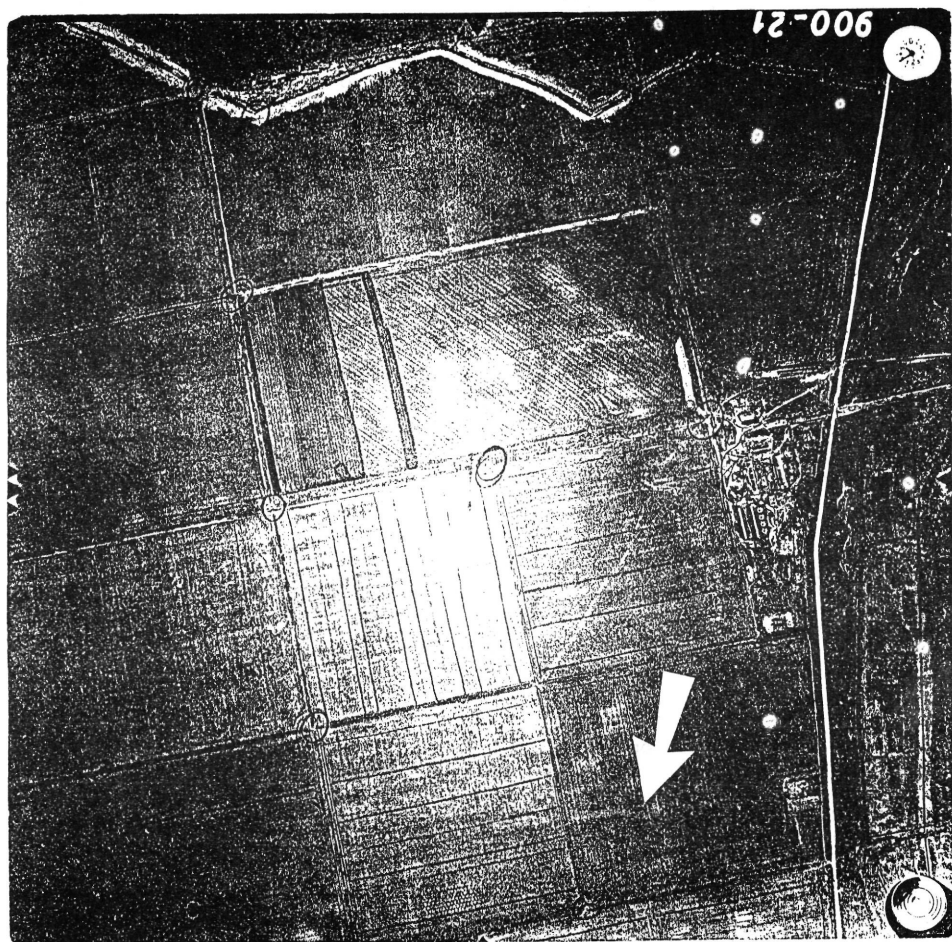
25 Kiss Attila: Baranya megye X–XI. sz.-i sírleletei. Budapest, 1983. 194. o.

26 Lutfi pasa: Az Oszmán ház története. M. E. 202. o.

27 Perjés: i. m. 398–399. o.

*1. sz. fénykép. A Majstól északkeletre fekvő településnyom. (4. sz. vázlat, 1. sz. lelőhely, 4/a vázlat)
A légifelvételen világos tónusú a sáncolás kontúrja. (MH TÁTI. Légifényképtár, Nytsz.: 8-226/1987.)*

2. sz. fénykép. A Törökdombtól kiinduló árkolásnyom. (L. 1. sz. vázlat) Jelenleg sekély horpadás látszik csak a terepen. Megközelítőleg egyenesen halad a Borza árkáig. Jelenleg is látható vízfolyásokat is átvág, így annak lehetősége, hogy egykori vízfolyás lenne, kizárható. (Hadtörténelmi Térképtár, Nytsz.: 50643.)

Az valóban nehezen képzelhető el, hogy a csata előtt a magyar sereg árkot ásott volna, azonban egy korábbi erődítés nyomait láthatta a kém. Ezt a feltevést valószínűsíti a terület két topográfiai neve is. A Baranya Megye Földrajzi Nevei című kötet szerint²⁸ a Törökdombtól délre egy vízfolyásnak Sáncárok a neve, északra a sátorhelyi elágazó környékének pedig Feketekapu. A Sáncárok név magáért beszél. A Feketekapura magyarázatul szolgálhat, hogy a középkori határbiztosító erődítések átjáróit általában kapunak nevezték. Okleveles forrásokban azonban ez idáig nem találtam adatokat a fenti gondolatok bizonyítására.

A Brodarics által említett *Földvár falu valószínűleg Majstól északkeletre feküdt*, a Baranyavár–Lippó–Majs–Mohács út mellett, melyet a magyar jobbszárny zárt le. A pasa északi irányba, valószínűleg a pécsi út mellé, egy 5000 fős lovasscsapatot küldött ki lest állítani, azonban a csata elhalasztása miatt módosítani kellett a feladatukat amit – furcsa módon – személyesen kívánt megtenni. „Báli bég pedig egy csapat oroszlánszívű katonasággal a bal szárnyon kivált a hadrendből és távolabb állapodott meg”²⁹. Ekkor a pasa már nem tartózkodott a hadtestnél, feltehetően Báli bég egyéni akciójáról volt szó.

A csatával foglalkozó tanulmányok csak az északon felállított 5000 lovasról tudnak, véleményük szerint az ő mozgásukat észlelték a magyarok. Valójában két különböző lovasscsapatról van szó.

Állítomát Kemálpaszádétól vett idézetekkel bizonyítom. Nézzük, mit ír a sík szélére kiküldött 5000 lovasról: „A végek bégjeit pedig utasította, hogy a vezetésük alatt levő 40–50 000 akindzsiból kiválasztván a legvitészeket, legerőteljesebbeket, s akiknek legjobb lovaik vannak, ezekkel foglaljanak állást a csatatérül kiszemelt síkság egyik szélén; onnan, csak távolról szemléljék az útközetet, a harcba ne elegegyedjenek bele, hanem várjanak mindaddig, amíg azt nem látják, hogy a rosszzerelműek hadosztályai állásaikból kivette futni kezdenek: akkor törjenek elő leshelyükből.”³⁰

A számukra kijelölt helyet rendben elfoglalták, bizonyítja ezt, hogy Ibrahim pasa a magyar támadás megindulásakor itt tartózkodott:

„A rossz végű gyaurok éppen azon időpontban közeledtek a mieink felé, amikor a tábori szolgálk és a többi hadinépesség különböző csapatokban a tábor felütésével foglalatoskodtak; mikor az uralkodó öfelségének a csillagok számával vetekedő kísérete igen távol volt; a hadrendező és okos pasa pedig a leshelyen felállított lovasság megtekintésére indult.”³¹

A parancsnak megfelelően a harcba nem kapcsolódtak be, csak a menekülőök üldözésében vettek részt.

„Azoknak az útját pedig, akik a harc veszedelmes szorosából kiszabadultak, és a küzdelem tengeréből partra jutottak, az akindzsik állták el, akik most elörtörtek leshelyükből.”³²

A fentiek figyelembevételével elég furcsa lenne azt feltételezni, hogy az említett lovasscsapat az ellenség orra előtt vonult fel a számára kijelölt leshelyre és miután megütközött az ellene küldött lovasscsappal, rendben elfoglalta a lesállást, ahonnan a csata végén tört elő.

Ráskai lovasai *Báli bég akindzsijait* támadták meg. Ismét Kemálpaszádét idézem:

„Az akindzsik a rájuk rohant fekete tömeget a harc tengerébe fullasztották, s a lázadó csapatot visszaszorították fénylő lándzsáik villámaival. Miután a hit ellenségeiből több ezret elejtettek, az életben maradottakat megfutamtították.”³³

„A gonosz érzelmű király seregét három hadtestre osztván fel, a jobb szárnyon álló csapatot az akindzsikra küldte.”³⁴

Dzselálzáde szintén ír erről: „Az alávaló hitetlenek jobb szárnyán a barata néven ismeretes és vitézségéről híres nyomorult pap, a beglerbég állott, s egy hadosztály ezzel Báli bég állomása felé tartott.”³⁵

Az 5000 fős lovasscsapat felállítását a pasa az elkövetkezendő csata előkészítéseként rendelte el, hogy a menekülőeknek lest állítsanak. Azonban, miután elindultak a számukra meghatározott helyre, megváltoztatta a döntését és a csatát másnapra kívánta halasztani. Valószínűleg azért tartózkodott Ibrahim pasa a csata kitörésekor a leshelyen felállított lovasscsapatnál, hogy a feladatukat módosítsa.

28 Baranya Megye Földrajzi Nevei. II. k., Baranya Megyei Levéltár, 1982. Pécs. 583. o. 21. pont, 523. o. 57. pont

29 *Dzselálzáde*: i. m. M. E. 231. o.

30 *Kemálpaszáde*: Mohácsnéme. M. E. 185. o.

31 Uo. 186. o.

32 Uo. 193. o.

33 Uo. 189. o.

34 Uo. 188. o.

35 *Dzselálzáde*: i. m. M. E. 231. o.

Báli bég a pasa távozása után vált ki a síkon álló hadtestből és indult el északi irányba. A Ráskai által vezetett lovasscsapat rohama – akiket a török források a korábban leírt okok miatt jobbszárnyként említenek – Báli csapatára zúdult.

Nem egyértelmű Báli harcrendből való kiválásának oka. Valószínűnek tűnik, hogy saját elhatározásából, a pasa parancsa nélkül cselekedte. Erre utalhat, hogy az esemény leírásánál Kemálpasazáde mellőz minden formulát, mely egy, a pasa által adott parancs végrehajtására utalna. A könnyűlovasság fegyelmezetlenségére nem ez lenne az egyetlen példa, mint arra még dolgozatom végén utalni fogok.

A csata

Az augusztusi hőségben harcrendben álló magyar sereg a délutáni órákra meglehetősen unta már a várakozást, többen a táborba való visszatérést javasolták a királynak. Erre azonban nem került sor mivel azt észlelték, hogy a törökök a harcrendtől jobbra a tereplépcső alján levő völgyben megindulnak, csak a lándzsáik hegyét látták. Ez volt a Báli által vezetett lovasscsapat mely balról kivált a ruméliai hadtestből. Tomori rögtön a királyhoz sietett és a Ráskai Gáspár által vezetett lovasscsapatot küldte kikémleni a szándékukat.

A kutatók többsége nem tartja komoly erőnek ezt a csapatot. Véleményük szerint az akindzszik egyszerűen szétszórták őket. Véleményem szerint éppen ellenkezőleg történt. A Ráskai által vezetett lovasscsapatnak magas harcértéke volt, ezért jelölték ki őket a király védelmére. Létszámuk is jelentős lehetett, nem véletlenül nézték őket a magyar jobbszárnyak. A támadásuk is sikeres volt, mivel kettészakították az akindzszik harcrendjét.

A király környezetében továbbra is aktuális maradt a táborba való visszatérés kérdése. Tomori ekkor már híreket kapott a kiküldött lovasoktól, mivel a királynak már így érvel a támadás megkezdése mellett: „figyelmeztette, hogy a csatát semmiképpen el ne halasszák, kisebb a veszély most, mint ha másnap az egész haddal kell szembeállniuk”³⁶

Ekkor már tudta hogy nem az egész török sereg áll velük szemben a síkon.

Érdekes kérdést vet fel a csata kezdetének egy momentuma: annak ellenére, hogy a ruméliai hadtestet táborverés közben, tehát készületlenül érte a magyar támadás, mégis azzal egyidőben egy borzalmas hangú kürtjel és csatakiáltás hangzott a törökök felől.³⁷ Vajon miért? Kiss Péter „Magyarázat” című munkájában megemlíti, hogy a törökök táborukban, tapasztalata szerint „Olyan nagy hallgatásban és hallatlan csendben vannak, hogy mormogni meg lármázni sem mernek, sőt maguk között csak halk suttogással és csendes baráti hangon beszélnek, úgyhogy az öszvérek, tevék és szamarak kis csegettűyin és a lovak nyelésén kívül semmi sem hallatszik. Azonban alkonyatkor, az éj leszállta előtt és reggel, napfelkelte előtt, amikor szokásuk szerint a nagy istennek hálát adnak, hangosan, teli torokból Allah-ot kiáltanak. Ez az igen erős zaj és kiáltás annyira rít, és égig hallatszó, hogy vadsága miatt úgy tetszik, mintha az egész világ ott volna.”³⁸

A szultáni napló szerint a magyar támadás a délutáni ima idején érte a ruméliai hadtestet,³⁹ így az Istvánffy által említett csatakiáltás az imát befejező „Allah” lehetett.

A meginduló magyar támadás jelentős sikert ért el. Az akindzszik Ráskai csapata ellen harcoltak, a ruméliai hadtest erőinek nagyobb része még táborveréssel foglalkozott. A biztosító erők harcvonalba fejlődve megindultak a magyar sereg felé, hogy minél távolabb fogják fel az első csapatot. A Majs körzetében elhelyezkedő erők a majsai völgy kijáratától északra fekvő dombháton keresztül jutottak ki a síkra. Brodarics így látta ezt a támadás megindulásakor: „Ugyanebben a pillanatban megpillantottuk az ellenség beláthatatlan tömegét, amint lefelé indult a velünk szemben levő dombról...”⁴⁰

Időközben meggyorsították az ágyúk tűzkészvé tételét. A puskás janicsárok lezárták a szekérsor hézagait. Mivel a ruméliaiak laza harcvonala nem volt képes föltartóztatni a magyar jobbszárny támadását, a megerősített tábor irányába vonultak vissza, melynek következtében az őket üldöző lovasság eljutott a török ágyúk elé.

³⁶ Brodarics: i. m. M. E. 27. o.

³⁷ Istvánffy, Miklós: A magyarok történetéből. M. E. 68. o.

³⁸ Kis Péter: i. m. 74. o.

³⁹ Szulejmán szultán naplója. M. E. 175. o.

⁴⁰ Brodarics: i. m. M. E. 26. o.

A tüzéség, miután leereszkedett a síkra, felhasználta az ágyúk elhelyezésére a Majstól északkeletre fekvő kettős sáncot, ahol feltételezésem szerint Földvár állt. A lövegek a sáncolás mögött álltak, míg a gyalogság megkezdte az ágyúk elhelyezésére szolgáló állások elkészítését. Valószínűleg eközben érte őket a magyar támadás, így a domb mögül kellett lőniük, emelt csővel. Ezért tűnt Brodaricsnak úgy, mintha a törökök valami völgyből lőttek volna: „Az ágyúkat úgy helyezték el, mintha valami völgyben lettek volna, és emiatt sokkal kevésbé tudtak ártani a mieinknek, mint a síkságon lehetett volna...”⁴¹

Az ágyúknak túlzott szerepet tulajdonítunk, azonban a csata idején nem tartották a mezei csatákban hatékony fegyvernek. Cristóbal De Villalón a következőket írja: „Ne hidd, hogy az ágyúk valamit is érnek, mert a csatamezőn vívott ütközetben a kardok meg a muskéták csapnak össze”, az ágyúlövés „csak egy sort kaszál le a seregből, ami igen kis veszteség, és sok lövés célba se talál, mert az egyik rövid, a másik hosszú, a harmadik meg mellészáll. Ám a muskétások tömérdek apró golyóbisától az Isten mentsen, mert azok úgy zümmögnek a légben, akár a méhraj, és ha egy célt téveszt is, annyi sokból valamelyik biztosan beletalál.”⁴²

Az ágyúk többsége valószínűleg kis űrméretű falkonett lehetett, mivel a torlaszt védő janicsárságnál ez volt használatos,⁴³ másrészt erre utalnak az előkerült kis űrméretű lövedékek.

A magyar rohamot a torlasz és a muskétatűz állította meg. A jobbszárny és a vérteshad az ágyúk elől kitérve balra fordult és a ruméliai hadtestre támadt. A beérkező gyalogság tovább harcolt az ágyúsor előtt, immár részben a falu területén. A vértések több helyen átszakították a ruméliai hadtest csatasorát és megkezdték annak bekerítését. (2. sz. vázlat, 73. o.)

Ekkor érkezett be a szultán a zsoldoshaddal és az anatóliai hadtest a Baranyavár–Udvar–Mohács úton. Ezen erők a ruméliai hadtest jobbszárnyán, a magyar balszárnyal szemben bontakoztak szét, mely az anatóliai hadtestre támadt.

Ráskai csapata ekkorra vereséget szenvedett az akindzsiktól és északi irányba menekült. Üldözésükbe a leshelyen felállított 5000 lovas is bekapcsolódott, akik, egyesülve Báli bég csapatával, kirabolták a magyar tábornok és Bácsfalut.

A jobbszárny és a vérteshad, felismerve, hogy bekerítés fenyegeti őket, visszavonult és egyesült a balszárnyal. Itt sikeresen harcoltak tovább, három páncélos lovas egészen a szultán testőrségéig tört előre. A törökök azonban puskás janicsárokat csoportosítottak át, akik gyilkos tüzüikkel megtörték a magyar balszárny ellenállását. Itt kevesebb esélyük volt a lovasoknak a menekülésre, mivel északon és délen egyaránt jelentős erők zárták el az utat. (3. sz. vázlat, 74. o.) Valószínűleg erről ír Burgio pápai követ: „A csatamező fekvése pedig olyan, hogy onnan nem lehetett menekülni, sem pedig menekülőt üldözni.”⁴⁴

Csak a Duna felé volt szabad az út. A török források két szerencsétlenül járt lovascapatáról emlékeznek meg:

„A rossz úton járóknak egy nagy csapata az éj sötétségében eltévesztette az utat, s a folyónak rohanva, lovastul együtt beleveszett az ingoványba. A másik csapata pedig, mely megmenekült a harc tűzétől, jobbnak tartván a vízbefúlást, a Duna hullámaiba vetette magát.”⁴⁵

A lovasság menekülése után a gyalogság – mivel menekülni nem tudott – tovább harcolt, míg egy hatalmas felhőszakadás véget nem vetett a csatának.

41 Uo. 25. o.

42 *Cristóbal De Villalón: Törökországi utazás.* Budapest, 1984., 456. o.

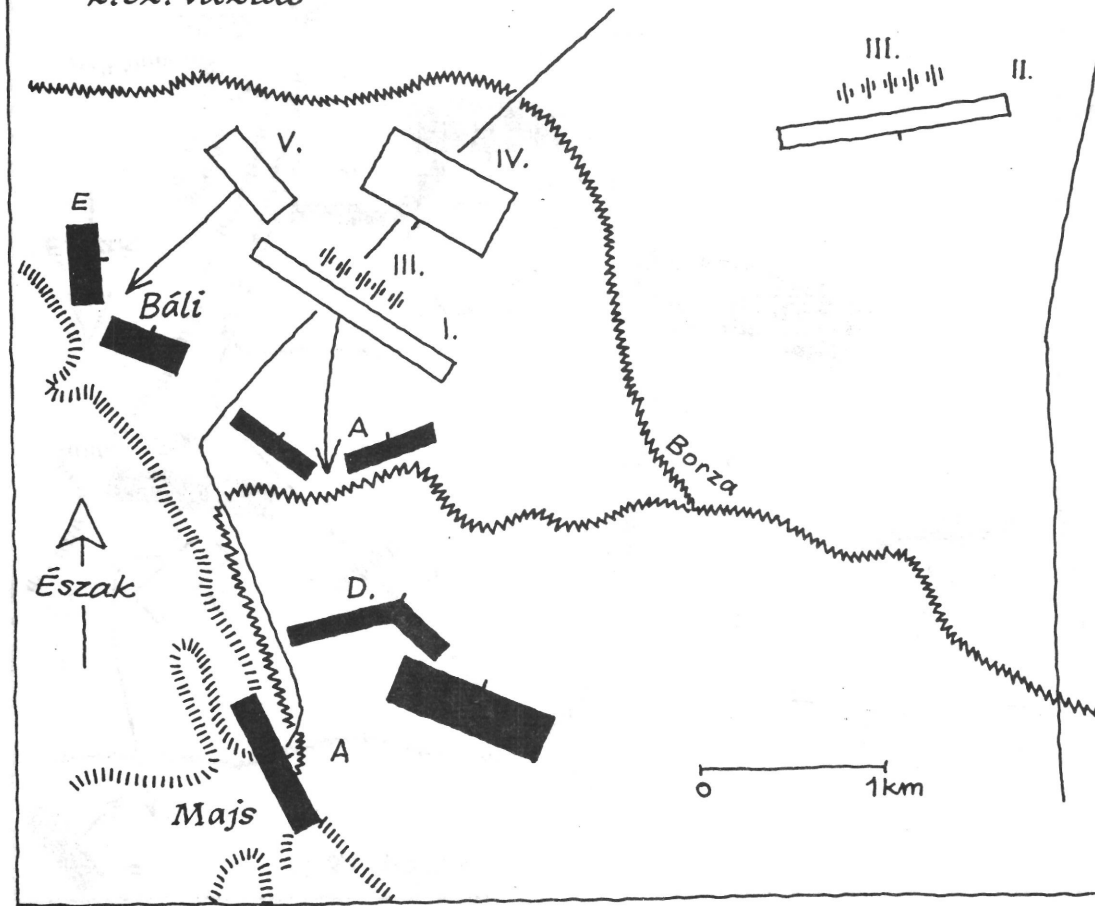
43 Kiss Péter szerint a janicsár hadtest állományában 200 darab falkon ágyú volt rendszeresítve. (Kiss Péter: i. m. 69. o.)

44 *Antonio Giovanni Da Burgio levele, Bécs, 1526. szeptember 5. M. E. 147. o.*

45 *Kemálpaszádé: i. m. M. E. 194. o.*

2. sz. vázlat

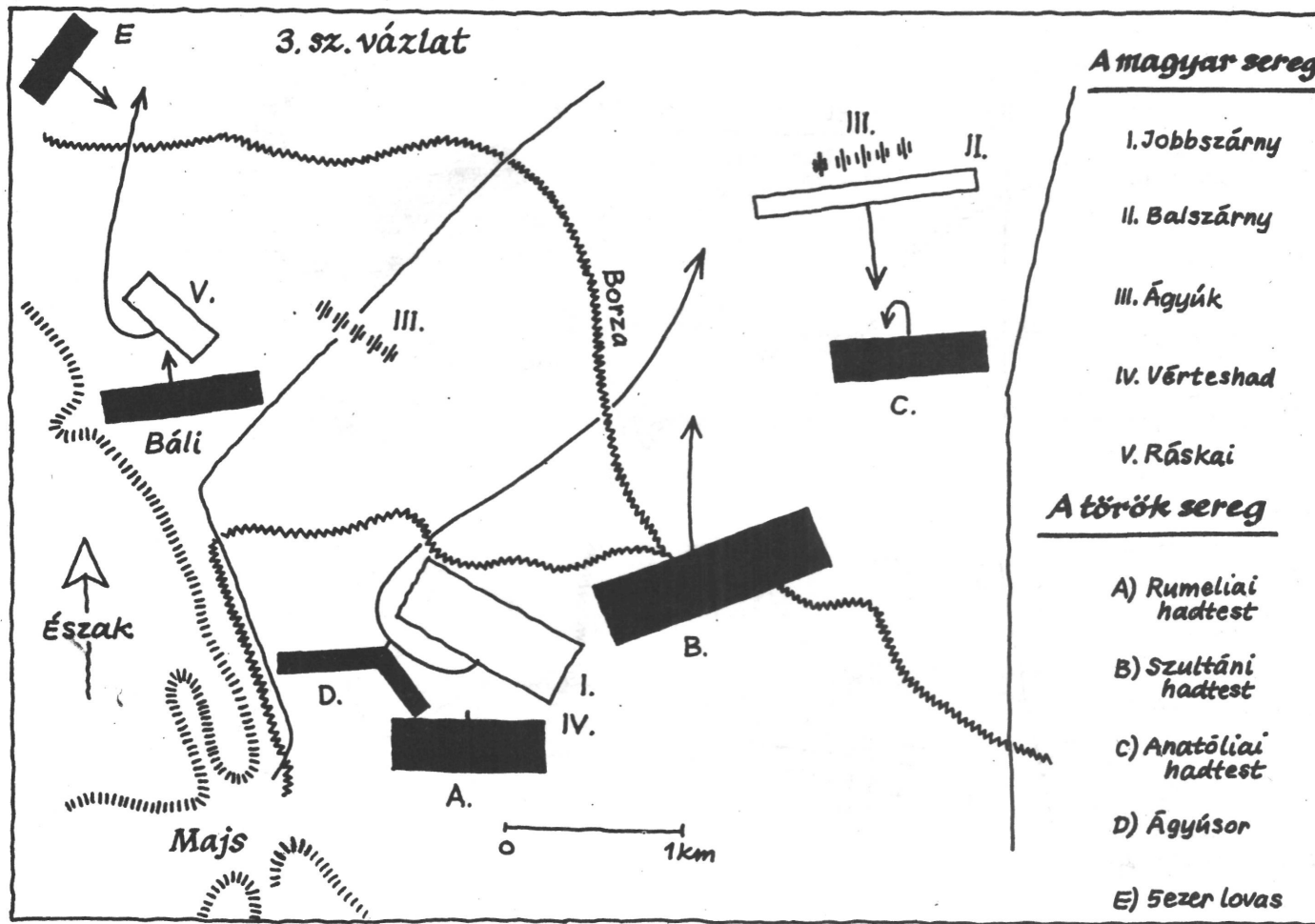
A magyar sereg

- I. Jobbszárny
- II. Balszárny
- III. Ágyúk
- IV. Vérteshad
- V. Ráskai

A török sereg

- A) Rumeliai hadtest
- B) Szultáni hadtest
- C) Anatóliai hadtest
- D) Ágyúsor
- E) 5 ezer lovas

A csatatérkutatás különleges régészeti feladat. Nem hasonlítható össze egy település feltárásával, ahol a cserépanyag segíti a kor meghatározását és a lelőhely lokalizálását. A házak helye és a temető sírjai megáthatók és a leletanyagot többnyire az eredeti rétegben találjuk.

Ezzel szemben a csata viszonylag nagy területen de rövid idő alatt zajlik le. A katonák felszerelése könnyen mozgatható darabokból áll, melyek egyformán értéket jelentenek a szakmányoló győzteseknek és a gyűjtőgető polgári lakosságának. A győztesek igen alaposak voltak a rablásban, mint azt az előkerült tömegsírok leletszegénysége mutatja.

A későbbiekben a mezőgazdasági művelés tovább csökkenti a terület leletanyagát. Főleg a nagyüzemi művelést megelőző időszak volt „hatékony” ebből a szempontból. A 30–40 centiméteres mélységig forgató lófogatú eke kihúzta a földből a nagyobb fegyverdarabokat, kardot, puskacsövet, vértarabot. A megforgatott föld felszínén az eső letisztította az apróbb fém tárgyakat, csatokat, érmeket, nyílhegyeket, sarkantyúkat, melyeket kapálás közben aztán összegyűjtöttek.

A csaták jellegéből adódóan már közvetlenül a csata után nagyon egyenetlen a leletanyag elosztása. Lovasharc következtében nagy területen szóródik szét viszonylag kis mennyiségű anyag. Így a terület átvizsgálásakor egymástól több tíz méteres távolságra kerülhet elő egy-egy sarkantyú, patkó, kopjahegy, csat, vagy nyílhegy.

A gyalogság harcának helyét kis területen sűrűbb leletanyag jellemzi. A mohácsi csatában a gyalogság nem volt képes lépést tartani a lovasság rohamával. Csak az ágyúsor előtt zárkózott fel, ahol a lovasroham elakadt. Itt harcoltak a janicsár gyalogság ellen, de visszavonulni később nem tudtak mivel a lovasság magukra hagyta őket. Gyalogosok harcoltak még a szárnyakon elhelyezett ágyúk mellett és a magyar tábornál is. Az íjat a lovasság és a gyalogság egyaránt használta. *A muskéta azonban csak a gyalogság fegyvere volt.* Tömegtűzet lőttek vele, így kis területre nagy mennyiségű lövedék szóródott ki. Mivel kezelése nehezebb volt az íjénál, mozgás közben ritkán lőttek vele, többnyire csak ott, ahol a gyalogság megállt harcolni.

A mohácsi csatában erre Földvár falunál a török ágyúsor előtt került sor. A muskéta 400–500 méterre volt képes kilőni az 1–1,5 centiméteres ólom lövedéket.

A gyalogság harcának helyét elsősorban a különböző típusú kilőtt muskétagolyók jelzik. Az egy helyen előkerült azonos típusú, nem kilőtt puskagolyók akár egy menekülés közben megölt gyalogostól is származhatnak. A muskétagolyó nagy érénye még, hogy a csata után senki sem gyűjtötte össze.

Sajnos, a nyílhegyekből kevesebb maradt a területen, mivel a használható nyílvevőket feltehetően összegyűjtötték, de alakjánál fogva manapság is népszerű a gyűjtők körében.

A terpen folytatott kutatásaim elsődleges célja a török ágyúsor helyének behatárolása volt, melynek az alábbiak a jellemzői:

- a síkot nyugatról határoló tereplépcső lábánál fekvő terület;
- a majsai völgy kijáratának közelében található;
- középkori településfolt, melynek területén és környékén kilőtt muskétagolyók, nyílhegyek, fegyvertöredékek és más egyéb leletanyag együttese kerül elő, az ott lezajlott küzdelmet bizonyítandó.

Figyelembe véve Papp László kutatásainak eredményeit, megállapítható, hogy hagyományos régészeti módszerekkel a csata tömegsírai, esetlegesen az ágyúsáncok és a Brodarics által említett Földvár falu kutatható.⁴⁶

A csatából származó, elsősorban a kis méretű fém tárgyak megmaradtak az összecsapások helyén, azonban a mezőgazdasági művelés mértékétől és a talajviszonyoktól függően változó mélységben található. Kutatásaimnál fémkereső műszert használtam, mely a talajban 10–15 centiméteres mélységig képes kimutatni fém tárgyak jelenlétét. A készülék csak azokat a fém tárgyakat jelzi, melyek a mozgás során a 20 centiméter átmérőjű keresőfej alá kerülnek. A megfelelő keresőmélység beállítása azonban a mozgás és a talaj egyenetlenségei miatt szinte lehetetlen. A fentiek miatt a műszer mezőgazdasági művelés alatt álló területeken szántásnál, vagy 10 centiméternél magasabb növénykultúránál nem használható. Így a kutatási idő az őszi és kora tavaszi hónapokra szűkül.

1992 őszén és 1993 tavaszán összesen 5 napot kutattam, ezalatt mintegy 100 000 négyzetmétert vizsgáltam át, felületesen. Ez a terület megközelítőleg egy 330x300 méteres négyzetnek felel meg.

⁴⁶ Papp László: A mohácsi csatahely kutatása. M. E. i. m.

Ennek eredményeként Majstól északkeletre egy településfoltot találtam, melyet a Földvár kérdésnél már említettem. (1. sz. vázlat, 64. o.) A lelőhely cserépanyagában egyaránt található az őskorból, a római korból, a népvándorlás korából és a középkorból származókat. A fémanyag legkorábbi darabjai a római korból származó fibulák és érmeek. A középkorból vasszegek, vaskések, kulcsok, rézgyűrűk származnak. Az érmeek közül a legkorábbi III. Béla arab mintára vert rézpénze, ezt követi egy szlavón dénár, majd I. Ferdinánd 6 darab dénára.

A fegyveres küzdelemhez kapcsolható anyag két részre osztható. Az első csoportba tartozó anyag a XVI. századnál korábbi időszakból származik. Így egy sarkantyú a száraz síkjában álló tuskével, egy másik pedig gömböcskével a X–XIII. századra keltezhető. A nyílhegyek szinte kortalannak tekinthetők, mivel az előkerült típusok egy része a honfoglalástól kezdve használatban volt. Nem zárható ki a lehetősége hogy a tatárjárás idején lezajlott összecsapásból származnak a fenti darabok.

A leletek másik csoportja a csata idejére keltezhető. (5. sz. vázlat, 78. o.) Ide sorolhatók a muskétagyolyók (14–20. sz.) a szakállaspuska-lövedék (13. sz.), kis űrméretű ágyúgolyók (10–12. sz.), lándzsahegy (9. sz.), pengetőredékek (21–23. sz.), a finomabb kikészítésű köptüs nyílhegyek (1–3. sz.), továbbá a sarkantyúk (24–26. sz.) és a patkók (27.; 28. sz.). Külön figyelmet érdemel I. Zsigmond lengyel király kron groschenje, mely korabeli hamisítvány és a településfoltból került elő. Előkerülése a magyar seregben harcolt mintegy 1500 lengyel gyalogoszhoz kapcsolható, tehát a gyalogság küzdelmének helyét jelezheti.

Érdekes képet mutat a leletanyag eloszlása. (4. sz. vázlat, 77. o.) A településfolttól 900 méterre északra szakállaspuska-lövedék és egy patkó került elő. (10.; 27. sz.) Ez a távolság megfelel a szakállas lőtávolságának, így akár onnan is kilőhették. Egy majsi fiatalember közlése szerint ezen a helyen korábban egy sarkantyút találtak, csillag alakú forgóval. (4. sz. vázlat, 2. sz. lelőhely). Ez a patkóval együtt a jobbszárnny és a vértések rohamának helyét jelezheti.

Majs keleti szegélyén (4. sz. vázlat, 4. sz. lelőhely) két darab ólom lövedéket találtam, melyek közül a nagyobb űrméretű fegyverből származó a becsapódás következtében eldeformálódott (13.; 16. sz.)

A sáncolásnyom északkeleti végén (4. sz. vázlat, 3. sz. lelőhely) egy darab köptüs nyílhegyet gyűjtöttem (2. sz.).

A településfolt északi oldalán (1. sz. lelőhely, mely a 4/a sz. vázlaton, azonos tájolással került ábrázolásra; az ábrázolt sávok az 1. sz. légifénykép alapján kerültek berajzolásra; a számok az 5. sz. vázlaton ábrázolt leletek számozásával egyeznek), két muskétagyolyó került elő melyeket nem lőttek ki, mivel még rajtuk van az öntési csúcs. Itt és a terület középső részén találtam a patkókat, sarkantyúkat és nyílhegyeket. A terület középső zónájában, két darab szakállas-lövedéket, lándzsahegyet. A déli oldalon két darab köptüs nyílhegyet, I. Zsigmond kron groschenjét. A kilőtt muskétagyolyók és a pengetőredékek a középső és a déli zónából kerültek elő. A leletanyag igazolni látszik Brodarics állítását: „Később a küzdelem vége felé saját szemünkkel láttuk, hogy ez a hely tele volt ellenséges katonasággal, jobbra azokkal akiket janicsároknak neveznek. Ami hely csak volt a falu kunyhói mögött, mind hosszú sorokban tartották elfoglalva.”⁴⁷

Láthatjuk, hogy a janicsár gyalogság jelentős része a falu mögött állt. Valószínűleg a lovasságnak nem sikerült betörni a falu házai közé. Erre utal a lovasságra jellemző leleteknek a terület északi szélén való előfordulása. A felzárkózó gyalogságnak azonban sikerült kiszorítani a törököket a faluból, melynek déli szegélyén folytatódott a harc. Erre utalnak a kilőtt muskétagyolyók és a pengetőredékek. Brodarics a későbbiek során valószínűleg bejutott a falu házai közé, különben nem láthatta volna a janicsárokat.

A Papp László által talált fegyverleletek jelentős része Majstól keletre került elő.⁴⁸ Nem véletlen, hogy a török ágyúsor helyét Majstól északkeletre feltételezi, annak ellenére, hogy a Brodarics által említett falut a szélestalpú völgy lábánál vélte megtalálni.⁴⁹

A magyar balszárnny és az anatóliai hadtest összecsapását jelzik a Feketekapunál előkerült ágyúgolyók, muskétagyolyók és fegyvertöredékek.⁵⁰

Megítélésem szerint a csataterkutatás legfontosabb régészeti feladata a Majstól északkeletre fekvő településfolt feltárása lenne. Elsősorban a templom helyét kellene behatárolni, ami fontos szempont lenne annak megítélésénél, hogy Brodarics erről a faluról írt-e.

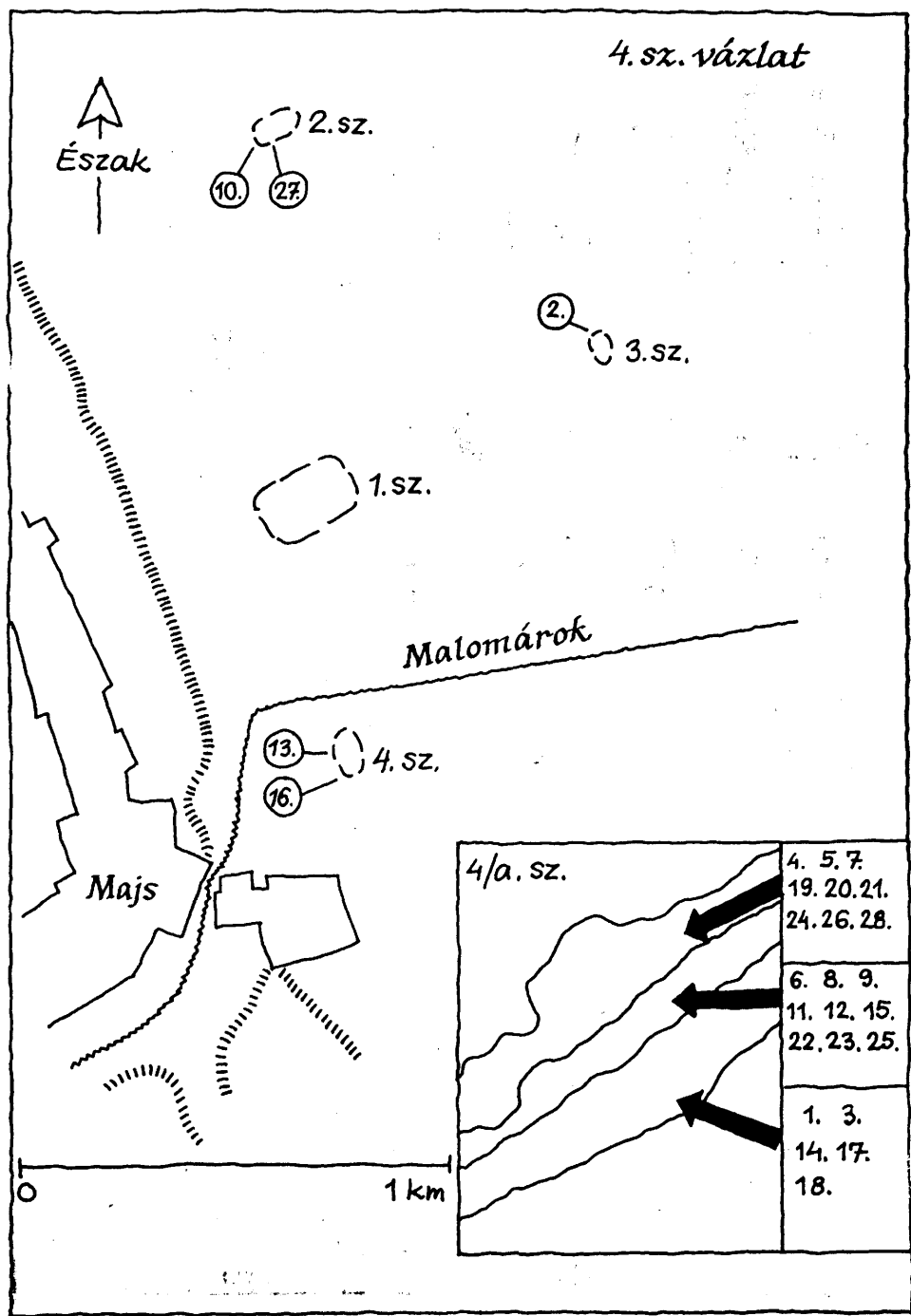
⁴⁷ Brodarics: i. m. M. E. 26. o.

⁴⁸ Marosi Endre: A mohácsi csatater régészeti kutatásairól. Mohács, Budapest, 1986.

⁴⁹ Papp László: i. m. M. E. 253. o.

⁵⁰ A Feketekapunál előkerült leletekről Brand Ede tesz említést kéziratában melyet Papp László idéz a csatáról írott tanulmányában. (Papp László: A mohácsi csatahely kutatása. A Janus Pannonius Múzeum évkönyve, Pécs, 1960. 218. o.)

4. sz. vázlat

5. sz. váxlat

1.

2.

3.

4.

5.

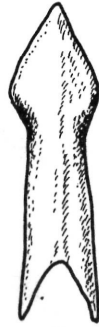
6.

7.

8.

9.

10.

11.

12.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

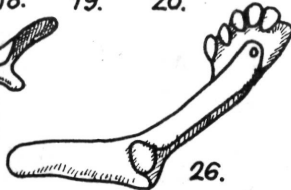
21.

24.

25.

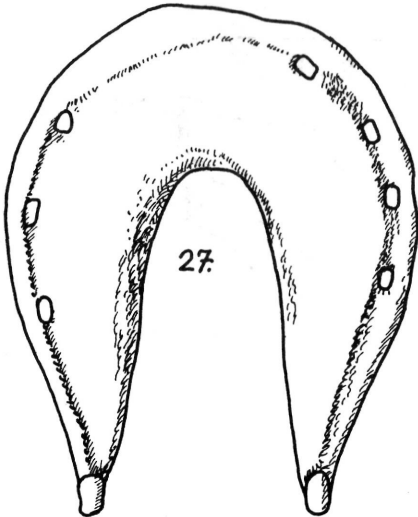
26.

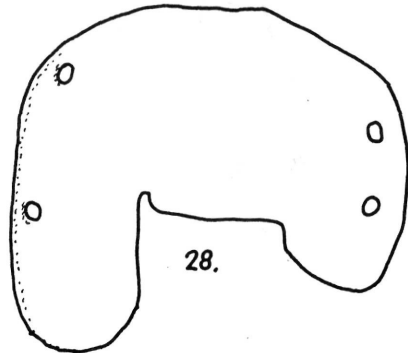
22.

23.

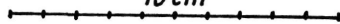

27.

28.

10 cm

Összegzés

Akár hadvezéri tudása, akár a hadiszerencse folytán Tomorinak komoly esélye volt a ruméiai hadtest legyőzésére. A szultán seregéről mondott értékelését, mely szerint a 300 000 fős seregből csak 70 000 fő a megfelelő harcértékű katona, a török források is alátámasztják.

A török sereg fegyelmét csak kemény kézzel lehetett fenntartani. Még a csata előtti napon is drasztikus intézkedésre kényszerült a szultán. Annak ellenére, hogy megtiltotta a tábor elhagyását, egy fiatalember mégis előremert, ezért lefejeztette.

Ibrahim pasának kevésbé sikerült a rábízott hadtest irányítása. A táborverés megkezdésére hozott parancsa után a katonák többsége fegyelmezetlenül szélszéledt, így valószínűsíthető létszámbeli fölényük ellenére nem voltak képesek ellenállni a magyar jobbszárny rohamának. Hogy ez milyen komoly tanulság volt, bizonyítja, hogy a szultán a csata után senkit sem engedett a mállákhöz menni, hanem a csatamezőn várakoztak hajnalig. Ibrahim pasa súlyos hibát követett el azzal, hogy a hadtestét magára hagyta. Ez is közrejátszott a magyar támadás sikerében. Talán a szultánhoz fűződő barátságának és a győzelemnek köszönhető a jogosan kijáró büntetés elmaradását.

Báli bég jelesen képviseli az irreguláris csapatoknál uralkodó fegyelmezetlenséget. A síkon álló ruméiai hadtestből kivált és távolabb állapodott meg – írja Dzselaálzáde. Ekkor már Ibrahim pasa nem volt a seregnél. Báli valószínűleg minden parancs nélkül vált ki és indult el északra. Az ő mozgásukat észlelték a magyar seregből, „megállapodásuk” leginkább Ráskai támadásának volt köszönhető. Valószínűleg rabolni indultak, amit a magyar lovascsapat szétszórása után meg is tettek. Nem törődtek a ruméiai hadtest szorult helyzetével, hanem egy ideig Ráskai lovasait üldözték, majd felprédálták Bácsfalut és kifosztották a magyar tábor. Ibrahim pasának a későbbiekben is meggyűlt a baja az akindzikkal: „A pasa a nevezett Szegedint a vele levő s éjjel-nappal szolgálatban levő janicsároknak engedte át zsákmányul, s azok előrementek. De Jahjapasazáde (Báli bég) serege a janicsárok előtt odaérvén, kirabolta.”⁵¹

A nagyvezír, érthetően, kedvezni akart a janicsároknak, hiszen nekik köszönhető, hogy nem sodorta el a magyarok első rohama a ruméiaiakat.

A magyar támadás sikerének legfőbb oka, hogy készületlenül érte a ruméiai hadtestet. A csatát a magyar sereg mégis elvesztette. A beérkező szultáni had és az anatóliai hadtest erőfölénye győzedelmeskedett.

A csata közelgő 470. évfordulója remélhetőleg ismét felélelénkíti a kutatásokat. Írásomban igyekeztem összefoglalni csaknem két éves kutatásom eredményeit. Megállapításaimat természetesen nem tekintem végérvényűeknek; további kutatások fogják majd alátámasztani vagy megcáfolni azokat.

⁵¹ Dzselaálzáde: i. m. 236. o.